ИНТЕРКУЛТУРНИ РАЗЛИЧИЯ И УСТОЙЧИВИЯТ ПРОЦЕС НА КОМУНИКАЦИЯ КАТО УСЛОВИЕ ЗА ПОСТИГАНЕ НА СИГУРНОСТ И СТАБИЛНОСТ В ЕВРОПЕЙСКОТО ПУБЛИЧНО ПРОСТРАНСТВО

гл. ас. д-р Светослава КОВАЧЕВА,
Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Ch. Ass. Prof. Svetoslava KOVACHEVA, PhD
Sofia University “St. Kliment Ohridski”

Резюме: Настоящият доклад разглежда комуникационните процеси в европейското публично пространство в контекста на наличните и неизменно съществуващи интеркултурни различния. Изясняват се понятията “устойчив“, „адекватен“, коректен“ комуникационен процес спрямо интеркултурните различия, като предпоставка за избягване на неразбирателство и постигане на съгласие и сътрудничеството между отделните общности. Интерпретира се тезата, че важна предпоставка за постигането на стабилност в социален, икономически, културен и политически аспект в европейското публично пространство, е осигуряването на устойчив комуникационен процес при обстоятелства на наличие на интеркултурни идентичности, ценности, разбирания.

Ключови думи: интеркултурни различия, устойчив процес, комуникация, сигурност, стабилност, европейско публично пространство.

Summary: This report examines communication processes in the European public space in the context of current and invariably existing intercultural differences. They explain the concepts of "sustainable", "adequate" “correct” communication process towards intercultural differences as a prerequisite to avoid misunderstanding and to obtain agreement and cooperation between communities. We interpret the thesis that an important prerequisite for achieving stability in the social, economic, cultural and political aspect in the European public space is to provide sustainable communication process in circumstances of the presence of intercultural identities, values, beliefs.

Keywords: intercultural differences, sustainable process, communication, security, stability, European.

„Отидеш ли в Рим, прави като римляните“. Тази проста българска пословица може да насочи към елементарни решения за някои от проблематичните моменти в общуването между представители на различните национални и културни общности на планетата.

Науката за комуникацията и протичането на комуникационните процеси в междуличностен и публичен аспект днес се счита за високо напреднала и обогатена с множество теоретични постановки, предлагащи конкретни модели на комуникационно поведение за различните ситуации. Не малък принос в това отношение има и социалната технология PR, обосноваваща редица подходи за трансформация на

обществени нагласи с цел постигане на взаиморазбирателство и взаимоизгодно сътрудничество между организациите и публиките, с които тя работи. Приема се, че публичната комуникация, обединяваща и разнообразните PR техники за взаимодействие, е науката и изкуството да се общува и да се постига устойчиво доверие, като максимално се отчитат интересите и на двете страни в процесите на комуникацията.[1]

Десет дни по-рано тази година отново отбелязахме историческия момент, поставил началото на привлекателната, мечтана и не на последно място, вече изглеждаща ни почти утопична обединена Европа. Едва ли във времето на следвоенна равносметка архитектите основоположници на Европейския съюз Шуман и Моне, както и редицата им видни съвременници и съмишленици, са допускали, че е възможно благородната и служещата само в полза на социалния и икономически просперитет идея, може десетилетия по-късно да срещне толкова много трудно предвидими препятствия за окончателната й реализация. В поставения контекст за общи икономически, геополитически, социални и културни интереси, се оказва, че крайната цел за взаимополза и сътрудничество е не лесно постижима, а единодушието, разбирателството и хармонията в общуването, преди да бъдат постигнати следва да преодолеят усложнени дебати и дискусии по множество въпроси, засягащи настоящето и бъдещето на хората, населяващи най-стария континент на планетата. Примерите за разисквания, демократично обосновани сондажи и методи за вземане на решения от социополитическия живот на редица държави от ЕС в последно време са много. Дори да е вярно твърдението, че в спора се ражда истината, не може да не отчетем и факта, че всички ресурси, поглъщани от полемиката, резултират в отлагане на постигането на първоначално поставените намерения, а едновременно с това несходствата в позиции по различни въпроси рефлектират в нестабилност и неустойчивост сред общностите, изложени или участващи в конфронтационната среда.

При така развиващите се събития, не можем да не отчетем ролята на комуникационните процеси, касаещи различни тематични направления, които от своя страна са предмет на спорове и дискусии.

Реализацията на всяка една дейност, активност, кауза или проект предполага взаимодействие и общуване, при които неизменно е включен човешкия фактор. В процеса на това взаимодействие между представители на различни социокултурни общности е нормално да се проявяват присъщите за общностите подходи на общуване, идентични и характерни именно за социокултурната среда, от която произлизат участващите в процесите на комуникация и взаимодействие. Интеркултурните различия могат да станат предпоставка и причина за възникване на недоразумения, които не всяка дискусия и полемика е в състояние да уталожи и преодолее, а крайният резултат да се окаже неефективен или безполезен за всички страни, вложили усилия в реализацията на общия проект или кауза.

Отчитането на интеркултурните различия при комуникационните процеси може да бъде условие за постигане на съгласие, респективно за недопускане на обстоятелства на нестабилност на взаимоотношенията между отделните общности. Различия могат да

[1] *Райков, Здр., Публична комуникация, Дармон, София 1999 г., стр. 5-6*

съществуват и сред представители на една и съща култура, а неотчитането им на ниво комуникация също да препятства процеса на постигане на разбиране и устойчивост на общността. В добилото по цял свят популярност изследване на Цветан Тодоров „Въпросът за другия“, той пише: „Мога да си представя другите като абстракция, като инстанция от психическата конфигурация на всеки индивид, като Другия, другия или коренно различаващия се от мен; или пък като конкретна социална група, към която ние принадлежим. От своя страна тази група може да бъде вътре в обществото: жените спрямо мъжете, богатите спрямо бедните, лудите спрямо „нормалните“; или пък извън него, тоест да бъде друго общество, което според конкретните случаи ще бъде близко или далечно: хора, с които всичко ни сближава в културно, морално, историческо отношение; или непознати, чужди същества, чийто език и обичаи аз не разбирам, толкова различни, че дори не знам дали в крайна сметка трябва да призная общата ни принадлежност към един и същи вид“.[2]

Всяка една социокултурна среда функционира със свои собствени уникални вибрации, които моделират нашето поведение по отношение на вербална и невербална комуникация с другите. Посланията, които отправяме към другите са генерирани от формирани с десетилетия или векове навици и поведенчески модели на общуване, подчиняващи се осъзнато или не на правилата, генерирани от собствената ни социокултурна среда на страната, в която сме се родили, израснали и живеем. Давайки приоритет и приемайки за универсални или интерприложими собствените си ценности и разбирания, или пренебрегвайки тези на другите общности, често допускаме грешки, водещи до дефицит на разбиране, до загуба на стабилност и устойчивост на взаимодействието. В този смисъл, начина, по който протича комуникационният процес между представители на различни социокултурни среди и доколко са взети под внимание техните интеркултурните различия и ценности, може да го определи като целесъобразен, адекватен на контекста, в който се провежда и съответно коректен по отношение на комуникаторите, реципиентите и други сравнително пасивни участници в него.

Неразбирането на другия или на другите е достатъчна предпоставка за възникване на конфликт и алиенация между страните. Пренебрегването на ценоностите и социокултурните характеристики, на хората, с които общуваме се явяват пречка за взаимодействието, което искаме да постигнем. Колкото по-развит става светът, толкова по-богати са човешките взаимоотношения. По-доброто публично разбиране регулира негативизма и критицизма, неизбежните конфликти сред социалните групи.[3]

Първите теоретични комуникационни модели са създадени в средата на миналия век и водят началото си от опитите на двама инженери от компанията „Бел“ – Клод Шанън и Уорън Уивър да измерят количеството изпратена от източника информация, количеството на преминала през канала и съответно получена от реципиента информация. Подобен петкомпонентен линеен модел представя и Харолд Ласуел, като се счита, че последният е ориентиран към психологическата тежест в резултатите от комуникацията - Фиг. 1.

---

[2] *Тодоров, Цв., Завладяването на Америка. Въпросът за другия, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, София 1992 г., стр. 7*

[3] *Райков, Здр., Публична комуникация, Дармон, София 1999 г., стр. 15*

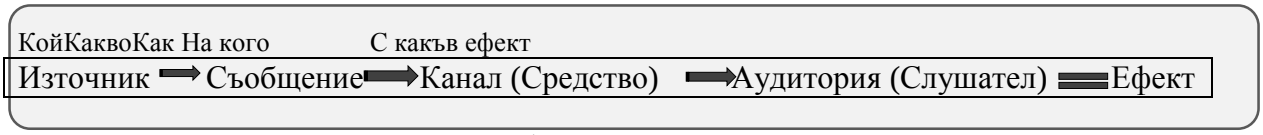

Фиг. 1 Модел на Х. Ласуел

Според Ласуел, за да опишем комуникацията в обществото, е достатъчно да намерим конкретни отговори на следните въпроси:

Кой?

Какво казва?

Какво средство използва?

На кого го казва?

Какво постига?

За Ласуел, анализът на източника („Кой“) – комуникатора, е свързан с различните условия, които определят възникването и протичането на комуникацията. При междуличностната комуникация този източник не е никакъв проблем, но при масовата комуникация в него участвам институционални, финансови, социални и индивидуални фактори.[4]

По-късно Уилбър Шрам усъвършенства предходния комуникационен модел, добавяйки елементи, които детайлизират междуличностната комуникация. Неговите последователно разработени няколко модела включват „взаиморазбирането“ като основа за комуникационния процес, обратната връзка, както и т.нар. „полета на опита“ по отношение на източници, реципиенти декодатори. Компонентът обратна връзка присъства и в модела на Шанън и Уийвър. Последователността и взаимовръзката на компонентите при модела на Шрам се илюстрират по следния начин. Фиг. 2.

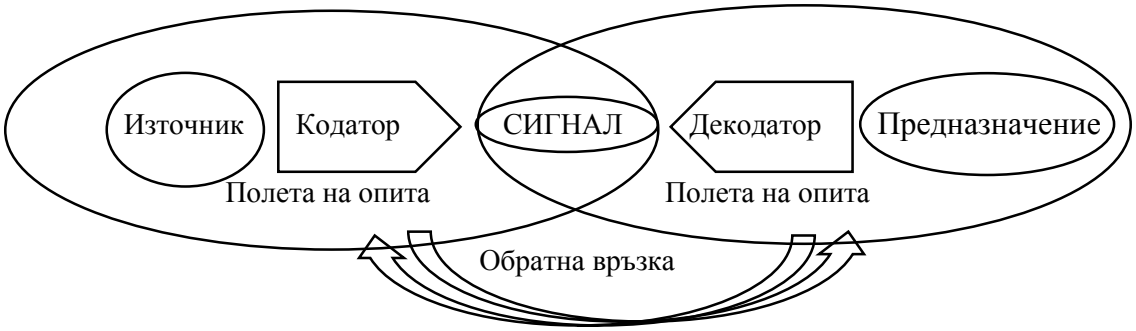

Фиг. 2

Приемайки, че между източника на посланието и предназначението му съществуват т.нар. полета на опита, този модел на Шрам разглежда комуникацията в обществото като интеракция, при която и двамата участници в нея кодират, интерпретират, декодират, предават и получават съобщения. И в този модел е заложена обратната връзка, защото според Шрам обратната връзка „ни казва как нашите съобщения...са интерпретирани.[5] Според българския изследовател на социалната

[4] *Братанов, Пламен, Моделиране в социалната комуникация, Университетско издателсво „Неофит Рилски“, Благоевград, 2006 г., стр. 139*

[5] *Пак там, стр. 143*

комуникация Пламен Братанов, животът на съвременните хора протича във външно обкръжение, което е резултат и на социокултурните конвенции, и на консенсуса, постигнат между всички тях. Братанов счита, че интерпретацията в комуникационния процес от модела на Шрам е много важен момент в процеса на изучаване на социалната комуникация, защото интерпретацията е свързана непосредствено с въздействието на социални по своето естество фактори, а също и с участието на личностните характеристики.[6]

Теорията описва множество комуникационни модели – по-опростени и свръхусложени, отчитащи детайли, които могат да се окажат фактори за правилното или „изкривено“ възприемане на посланията. От посочените два модела, вторият отчита възможностите за интерпретация на съобщението, на отправените послания в зависимост от полетата на опита. Интерпретация на посланията в зависимост от социокултурните черти и характеристики, като част от т.нар. „полета на опита“ на получаващите ги, е също фактор, който следва да бъде взет предвид . Отчитането на възможностите за интерпретация е ключово за постигането на взаиморазбиране и провеждането на адекватен и коректен комуникационен процес. Правилно разбраното послание означава коректно изпълнена комуникация и предполага постигане на съгласие, допускане на взаимни компромиси, обединяване на усилия, постигане на стабилност на процесите на взаимодействие по отношение на реализацията на общи проекти и каузи.

Знаем, че социокултурната среда е в състояние още в ранната възраст на индивида опосредствено да създаде стереотипи, които от своя страна могат да доведат не само до алиенация на отделните социокултурни групи, но и до тяхната поляризация. Стереотипите не са неутрални, а са емоционално заредени и социално детерминирани, защото изразяват интересите на групата, към която принадлежи индивида. Всяка една култура и ценностите, на които тя се основава, се споделят и поддържат от членовете на групите, манифестиращи тази култура. В същото време развитието на света става все по-зависимо от равнището и характера на комуникацията. И затова, ако има нарушени комуникативни връзки, то развитието е забавено, затруднено, доколкото комуникацията е в неговата основа.[7] Ето защо, отчитането на действието на комуникационните модели и коректното им прилагане в съвременния динамичен контекст на многопластови социални и културни взаимоотношения е ключово за създаването на разбиране и устойчиви, съзидателни връзки между отделните национални групи и общности, били те териториално географски разделени или не.

Според американския изследовател в областта на сравнителната митология Джоузеф Кембъл, цитиран от Хофстеде в изследването му „Междукултурното сътрудничество и значението му за оцеляване.“, човешката история е низ от войни между културни групи.[8]

Хофстеде счита, че културните процеси са силно свързани с войната и мира и ги определя като „преднамерени конфликти“ между човешките групи. Според същия

---

[6] *Пак там, стр. 144*

[7] *Райков, Здр., Публична комуникация, Дармон, София 1999 г., стр. 23*

[8] *Хофстеде, Х., Култури и организации. Софтуер на ума. Междукултурното сътрудничество и значението му за оцеляването., Класика и стил, София 2001 г., стр. 290*

автор културите, избягващи несигурността се съпротивляват на полицентризма /преценяването на хората по различни стандарти и способността да се разбира чужденецът според неговите стандарти/ повече от културите, които я приемат.[9]

Българският изследовател на европейската идентичност и политиките на ЕС Мария Стойчева в свое изследване пише, че интеркултурният диалог се налага като утвърждаващ се въпрос в политическия дневен ред. След настъпването на новото хилядолетие редица събития и тенденции придават първостепенно място в политическия дневен ред на интеркултурния диалог, културното многообразие и социалното сближаване: например миграционните вълни, които значително променят многообразието на населението на някои европейски страни; експанзията на медийното съдържание; нарастването на противоречията и дебатите по отношение на ценностните системи, нарастването на случаите на дискриминация, расизъм и популизъм. Тези процеси и реалности обаче не могат и не трябва да изместват необходимостта от интеркултурен диалог между самите европейци за измеренията на обединена Европа в различните области на политическия и обществения дискурс.[10]

Разбирането на последователността и характера на протичане на комуникационните процеси между индивиди и групи, както и разбирането на интеркултурната същност на общуването, която съпътства съдбата и развитието на Европейския съюз са безспорна предпоставка за постигането на стабилност и сигурност в европейското публично пространство във всичките му измерения.

Използвана литература:

1. *Райков, Здр., Публична комуникация, Дармон, София 1999 г.*
2. *Тодоров, Цв., Завладяването на Америка. Въпросът за другия, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, София 1992 г.*
3. *Братанов, Пламен, Моделиране в социалната комуникация, Университетско издателсво „Неофит Рилски“, Благоевград, 2006 г.*
4. *Хофстеде, Х., Култури и организации. Софтуер на ума. Междукултурното сътрудничество и значението му за оцеляването., Класика и стил, София 2001 г.*
5. *http://rhetoric.bg, Реторика и комуникации, електронно научно списание – ISSN 1314-4464*

[9] *Пак там, стр. 295*

[10] *http://rhetoric.bg, Реторика и комуникации, електронно научно списание – ISSN 1314-4464 /прегледано през май 2016 г./*